

САМООСВІТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Дереза І.С.

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

м. Кривий Ріг

Dereza.Irina@gmail.com

У статті розглядається самоосвіта як важлива складова особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя.

В статье рассматривается самообразование как важная составляющая личностно-профессионального становления будущего учителя.

In the article are disclosed self-education as important component of personal and professional formation of the future teacher.

Ключові слова: самоосвіта, готовність до самоосвіти, професійне становлення, особистісно-професійне становлення.

Ключевые слова: самообразование, готовность к самообразованию, профессиональное становление, личностно-профессиональное становление.

Key words: self-education, readiness to the self-education, professional formation, personal and professional formation.

В сучасному суспільстві значно підвищуються вимоги щодо якості праці спеціаліста, наявності творчого ставлення до своєї професійної діяльності та рівня професіаналізму. Сучасний ринок праці вимагає, особливо від спеціаліста з вищою світою, не просто певної сукупності знань та умінь, але і бути здатним постійно удосконалювати себе і власну діяльність, виявляти готовність до

швидкого оновлення знань, розширення навичок і вмінь, освоєння нових сфер діяльності, бути самостійною і ініціативною людиною.

В проекті Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті підкреслюється, що підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів, їхнє професійне вдосконалення є важливою умовою модернізації освіти.

Навчити студентів самостійно оволодівати знаннями – одне з важливих завдань сучасної вищої школи. Навчити студентів–майбутніх педагогів самостійно набувати професійно значущих знань – актуальна проблема, яка постає перед сучасною вищою школою.

Обов'язок викладача вищого навчального закладу – максимально сприяти розвитку у студентів творчої ініціативи, бажання підвищувати рівень своєї теоретичної підготовки, розвивати готовність підтримувати новаторський пошук, а також, що особливо важливо, закласти основи професійної самоосвіти.

Мета даної статті показати, що самоосвіта студентів педагогічних університетів є важливою складовою їх особистісно-професійного становлення та зросту.

Детальний аналіз матеріалів психолого-педагогічної літератури з проблем самоосвіти дав можливість зробити висновок, що самоосвіта як психолого-педагогічна і соціальна категорія знаходиться в активному розвитку; інтерес широкого кола громадськості до самоосвітньої діяльності зумовлений об'єктивними соціально-економічними причинами та стрімким розвитком науки.

Питанням організації самоосвіти студентів присвячено роботи О. Айзенберга, В. Буряка та ін. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів була предметом дослідження багатьох науковців, таких, як І. Барсуков, М. Косенко, Г. Марковець, І. Наумченко,

В. Скнар, Н. Сидорчук, В. Шпак та ін. Особливу увагу дослідники приділяли готовності до самоосвіти і пошукам шляхів для її формування (роботи О. Малихіна, Г. Серікова, Н. Терещенко та ін.).

Проблема професійного становлення фахівця, в тому числі, і вчителя, була предметом дослідження вчених: Б. Ананьєва, О. Бондарчук, Н. Волянчук, Е. Зеєра, Р. Зобова, Л. Карамушки, Є. Климова, Н. Коломінського, Н. Кузьміної, К. Левітана, С. Максименка, Л. Мітіної, В. Семиченко, Т. Титаренко та ін.

Українські науковці вивчали різні аспекти проблеми професійного становлення молодого вчителя: професійна адаптація молодого вчителя (О.Мороз); психологічні засади процесу професійної адаптації молодого вчителя (О.Солодухова); соціальна зрілість молодого вчителя та соціально-педагогічні умови його професійного становлення (В.Радул); розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти (Б.Дьяченко).

Якість професійного становлення вчителя залежить від характеру його відношення до власної професії, іншими словами, від наявності або відсутності у педагога потреби до саморозвитку, самовдосконаленню і самореалізації в просторі педагогічної діяльності. А процеси саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації в сучасних умовах не можливі без самоосвіти.

Під самоосвітою будемо розуміти вид пізнавальної діяльності, яка характеризується активністю, самостійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формування культури розумової праці [4].

Л. Мітіна побудувала дві моделі праці вчителя: модель адаптивної поведінки вчителя і модель професійного розвитку вчителя:

1. Адаптивна модель, при якій в самосвідомості вчителя домінує тенденція до підпорядкування педагогічної праці зовнішнім обставинам у вигляді виконання розпоряджень, алгоритмів рішення професійних задач, правив, норм.

2. Модель професійного розвитку, яка характеризується здатністю особи вчителя вийти за межі практики, перетворити свою діяльність на предмет практичного перетворення і тим самим подолати межі своїх професійних можливостей.

Дані моделі, відображають характер протікання професійного становлення педагога, його потенційний і реальний результат.

На думку Л. Мітіної, про професійний розвиток можна говорити лише в тих випадках, коли вчитель усвідомлює свою участь і відповідальність за все, що відбувається з ним, його учнями (і школою в цілому), і намагається активно сприяти або протидіяти зовнішнім обставинам, планувати і ставити цілі професійної діяльності, змінювати ради їх досягнення себе самого [3, с. 55].

Для того, щоб навчати інших, потрібно знати не лише свій предмет і володіти методикою його викладання, але мати знання із суміжних наукових областей, різних сферах суспільного життя, орієнтуватися в сучасній політиці і економіці. Вчитель повинен вчитися всьому постійно, тому що, в особах його учнів перед ним щороку змінювалися тимчасові етапи, заглиблюються і навіть міняються уявлення про навколишній світ.

Дослідження довели, що існує стійкий позитивний зв'язок між інтенсивністю самоосвітньої діяльності вчителя і темпами росту його професійної майстерності. Тому самоосвіта є особливо важливою для студента–майбутнього педагога, коли професія вимагає багато знань, життєвих умінь, мислительних і практичних навичок: учитель

повинен навчити вчитися кожного вихованця. До того ж, щоб у майбутньому кваліфіковано керувати і залучати до самоосвітньої діяльності своїх вихованців необхідно самому володіти засобами самоосвітньої навчальної роботи [5, с. 143].

Професійне становлення молодого вчителя – це тривалий і напружений процес, який починається задовго до його першого входження до шкільного класу. Цьому присвячуються роки навчання в університеті, поглиблена самоосвіта в процесі оволодіння секретами професії, знайомство з кращими педагогічними практиками.

Система професійної підготовки студентів не може бути реалізована без формування достатньо високого рівня готовності до самоосвіти. Під готовністю до самоосвіти ми розуміємо синтез внутрішніх умов, що зумовлюють принципову здійснюваність процесу самосвіти [1, с. 18].

Педагогічний процес у вищому навчальному закладі передбачає три рівні готовності до самоосвіти: початковий, середній, вищий.

На початковому рівні мотиви самоосвіти студентів в основному стихійні. Вони не пов'язують особисті потреби в самоосвіті з суспільними інтересами. Знання з навчальних дисциплін мають ізольований характер. Часто студенти не бачать навіть внутрішньопредметних зв'язків між різними науковими поняттями. Уміння працювати з джерелами інформації не систематизовані, деякі не використовуються взагалі. На цьому рівні студенти не вміють самостійно організувати самоосвіту, а можуть лише певним чином добросовісно виконувати вказівки та рекомендації викладачів.

Для середнього рівня готовності особистості до самоосвіти властиве прагнення навчитися самостійно ставити перед собою цілі самоосвіти та якісно виконувати їх. Студенти розуміють необхідність

пов'язувати самоосвіту з інтересами суспільства, але не завжди вміють чітко сформулювати відповідну мету. Знання з навчальних предметів систематизовані, однак міжпредметні зв'язки ще не завжди чітко усвідомлюються. Студенти вміють працювати з основними джерелами інформації, але не завжди можуть раціонально застосовувати їх у самоосвітній діяльності. Вони вміють самостійно організувати процес самоосвіти, проте можуть раціонально планувати цілісний засіб самоосвіти.

Для вищого рівня характерне глибоке розуміння особистістю необхідності керуватися в самоосвіті соціально значущими цілями, вміння чітко сформулювати такі цілі, прагнення досягти їх оптимальними способами. Знання особистості мають цілісний характер. У їх основі лежить глибоке розуміння наявності внутрішньо- і міжпредметних зв'язків у науці. Кожен суб'єкт самоосвіти вміє раціонально застосовувати різноманітні джерела інформації у своїй діяльності. Він вміє на науковій основі оптимально керувати процесом самоосвіти від планування до здійснення задумів і самоконтролю отримуваних результатів [1, с.19].

Формування в студентів готовності до самоосвіти відбувається в педагогічному процесі. А ефективність педагогічного процесу залежить від здатності викладачів педагогічно грамотно керувати самоосвітою студентів, від готовності вихованців до самоосвіти і від відповідного засобу. Структура та функції всіх компонентів цілісного педагогічного засобу визначаються викладачами – безпосередніми виконувачами соціального замовлення. Кожен викладач цілеспрямовано діє на особистість студента, тобто здійснює внутрішнє (педагогічне) управління вихованцями, їх освітою, розвитком, професійною підготовкою тощо.

Щоб реалізувати педагогічне управління, кожен викладач повинен мати такі здібності та знання:

- бути ініціативною, творчою особистістю, переконаним прихильником самоосвіти, здатним підняти вихованців на високий рівень готовності до самоосвіти;
- знати психолого-педагогічні основи керівництва навчальною та самоосвітньою діяльністю вихованців, а також предмет самоосвіти особистості;
- уміти грамотно спроектувати цілісний педагогічний процес, що максимально сприятиме самоосвітній діяльності студентів, і ефективно його реалізувати;
- мати навички керування реалізацією у педагогічній практиці цілісної системи засобів, що забезпечують перехід від навчання до самоосвіти та зростання у вихованців ріння готовності до самоосвіти [1, с.20].

У післявузівській період готовність особистості до самоосвіти, будучи складовою частиною освідченності фахівця, може стати важливим адаптаційним механізмом.

Успішність професійної адаптації молодих вчителів залежить, звичайно, і від їх індивідуально-психологічних особливостей. Величезну роль в цьому відіграє система цінностей особистості спеціаліста, що визначає його ставлення до себе, до співробітників, керівників, обраної професії, до своїх службових обов'язків. Це ставлення може бути як позитивним, так і негативним. Тому завдання викладачів вищої школи полягає не лише у формуванні у студентів адекватного спеціальності та професійної діяльності образу, але і у підготовці їх відповідно з цим образом, розвитку любові до своєї

професії, спеціальності, прагнення удосконалюватись в ній, розвивати свій професіоналізм. У процесі розвитку у студентів почуття професійної гідності, відповідальності та компетентності у вирішенні професійних завдань велику роль відіграє можливість активної участі у створенні програми свого професійного розвитку, прийнятті рішень, які стосуються власної освіти, організації навчального процесу та науково-дослідної діяльності. Разом з вирішенням навчальних проблем майбутній фахівець повинен одержати можливість акцентувати власні зусилля на саморозвиток та самоствердження, удосконалення професійних здібностей, сановлення професійної самосвідомості [2, с. 8].

Підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що проблема особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя потребує подальшого наукового дослідження, так як школі в нових умовах потрібен передусім знаючий, розуміючий, культурний вчитель володіючий необхідними фаховими знаннями та вміннями, усвідомлюючий шлях до їх набуття, володіючий принципами й методами пізнання теорії й практики своєї педагогічної діяльності, здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають. Але очевидно, що самоосвіта є важливою складовою особистісно-професійного становлення студентів-майбутніх педагогів, а їх підготовка до самоосвіти – дуже важливий чинник їх професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряк В.К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В.К. Буряк // Вища школа. – 2002. – №6. – С. 18-29.

2. Кондрашова Л.В. Формування професійного “я” майбутніх педагогів засобами особистісно-зорієнтованого навчання в практиці вищої школи / Л.В. Кондрашова // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг, 2000. – Вип. 2. – С.3-13.
3. Митина Л.М. Психологія професійного розвитку учителя / Митина Л.М. – М.: Флінта, 1998 – 200 с.
4. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / А.О. Клочко // Народна освіта: Науково-методичний електронний педагогічний журнал. – 2007. – №3. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-3/07kaoupp.htm>.
5. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / Н.Г. Сидорчук // Проблеми освіти – Київ, 1996. –Вип. 6. – С. 143-151.